

SZERETETSZAVAINK

A szeretet ősjándék. Minden egyéb, amit ezen felül érdemtelenül kaphatunk, az is a szeretetben válik ajándékká. — Ma sokaknak gátlásuk van a „szeretet” szó használatában. Egyrészt azért, mert a filmek, a képeslapok a szeretetet, a szerelmet gyakran olcsón kiárusítják. Másrészt azoktól is húzódoznak, akik a szeretet eszméjét a tiszta önzetlenség ködösítő magasába száműzik. — A mai nyelvelemzések sokat elárulnak a szavak gondolati és akarati háttéréről. Fényt vetnek azokra a kulturális, felfogásbeli változásokra, amiknek hatására a nyelvek egy-egy szót felhasználtak, általánosítottak vagy beszűkítettek, esetleg kirekesztettek. A szeretet szó ilyen elemzésével keressük a választ kérdéseinkre. Van-e egymáshoz köze annak a szeretet szónak, amit a szórakoztató ipar szerelemnek hirdet, amit Stendhal esszéje „amour physique”-nak nevez a teológia szeretet-erényéhez? Van-e szerves kapcsolat a köznapi szeretet szó és azon szentirási kifejezés között, hogy „Isten a szeretet” (1 Jn 4,16)?

Ulrich Wilamovitz-Moellendorff nyelvész szegényesnek tartotta a német nyelvet azért, mert egy szóval jelöli azokat a szeretet-változatokat, amit a görögök, a latinok és a belőlük származó nyelvek legalább féltucat szóval illetnek. Ennek a hiánynak a pótlására Johannes Rehmke a filozófiában „Liebe eins”, „Liebe zwei” elnevezéseket akart dívatba hozni. A mai *nyelvanalitiká* éppen megfordítva gondolkodik. Az egy ugyanazon nyelvterületen és környezetben élő hasonló jelentésre utaló szavak sokaságában megkeresi az egy, az egyetlen alapszót, ami az eltérő jelentésűeket is összefoglalja. A *latinban* és az ebből eredő nyelvekben a *szeretet alapszava* az amor. „Omnis dilectio vel caritas est amor, sed non e converso” — mondja Szent Tamás (STh 1—2, 26,3), és ezzel mintegy jóváhagyja a mai szóhasználatot is. Minden dilectio (dilection) és minden caritas (charité, charity) alapjában véve amor (amour, amore, amoor). Ezeket a sokban eltérő szeretetszavakat a német az egyetlen „Liebe” szóval jelöli. Freud emiatt a „nyelv hanyagságáról” beszél, másutt meg éppen megfontolandónak tartja, hogy a szeretet szó a valóság különböző hangulataiban is mennyire hű marad önmagához. A szeretet egyszavú alakja arra hívja fel a figyelmet, ami minden szeretet megnyilvánulásában ugyanaz. A különféle beszűkítő vagy változtató törekvések főként azokat a szavakat érintik, amelyek „egzisztenciánk középpontjára” vonatkoznak. Az alapszavak minden jelentésbeli kilengésnek mégis szívósan ellenállnak. A fokozott visszaélés azonban hirtelen eltüntethet egy szót. Így járt a német „Minne” — szeretet szó, amelyet a Minnesängerek, szerelmi dalnokok még olyan előszeretettel használtak. A „Minne” jelentette a lovagi szolgálatot, az Isten iránti önátadó szeretetet, a segítségre szoruló gondoskodását, valamint a férfi és nő szerelmét. Egy idő után a szó annyira megromlott, olyan közönségesé vált, hogy egyszerűen kiirtották a közhasználatból, még a korabeli nyomtatott könyvekben is átragasztották „Liebe” szóra. Az alapszavak ellenállnak az új szavak mesterséges beültetésének is. Így mondott csődöt a természetfeletti Isten- és emberszeretetre használt *caritas* szakkifejezés, amikor kb. ötven éve az élő nyelvbe akarták bevezetni. Az emberek tudatában mindvégig előtérben maradt a segélyszolgálatok intézményeinek karitás elnevezése, még azoknál is, akik megérezték a szeretetszolgálat és az istenszeretet közötti mélyen fekvő kapcsolatot.

A magyar nyelvben a szeretetet szintén egyalakú alapszónak nevezhetjük még akkor is, ha számos kiegészítő kifejezésre bukkanunk. A szeretet és a szerelem a „szer” igéből származik, ami még ősi, urali szóörökségünk. A szer mint főnév széles körű, mindig az élethez szükséges különféle tárgyakat jelölte. 1141-ben a *Szerelem* névként szerepel. 1150-ben a szerelem szót a mai értelemben alkalmazzák. 1198-ban rátalálunk a szeretet igére, és a szerető névszói alakjára. A szeretet első jelentésében a gondoskodást, az egymáshoz fűződő kapcsolatot, a fokozott ragaszkodást jelenti. A szó történetében nem a nemi vonatkozás volt az elsődleges. A szeretet szó jelentéseinek sorrendje: 1. rokonszenves vonzódás, jóindulat, 2. nemek közötti vonzódás, 3. lelki javakat és értékelést fejez ki, 4. örül, kedvel valakit, valamit szívesen fogyaszt, 5. ellát, megajándékozik, gondoskodik valakiről, 6. óhajt, akar, kíván (Magyar nyelv történeti etimológiai szótára, III.

Akadémiai, Budapest, 1977. 735kk). Hogy a szeretet szó nálunk úgyszólván végig megtartotta a középponti és perifériás jelentéseit, az valószínűleg annak köszönhető, hogy ősi alakjában mélyen begyökerezett a használatba és a későbbi jövevény- vagy alakzavak nem tudták kiszorítani.

A minket körülvevő nyelvek bölcsője a latin nyelv volt, főleg ezekre irányulnak Josef Pieper kutatásai (Über die Liebe, München, 1972.) A klasszikus latinban az *amor* és a *caritas* volt a legtöbbet használt szó, ami még ma is meghatározza az európai nyelvek szeretet-szótárát. Gyakori még a *dilectio*, és a később tanulmányt jelölő *studium* kifejezés is, amivel egy római „kész-séges szolgálatát” a másiknak felajánlotta. A *pietas* a szeretetből fakadó részvétet és irgalmasságot jelentette, amit ezután Schopenhauer radikálisan általánosított: „Minden igazi és tiszta szeretet: részvét” (Sämtliche Werke, I. Leipzig, 493). Ez a gondolat arra indít, hogy az igazi szeretet valóban nem lehet a másik kímélete, komoly segítése nélkül. A szeretet új elemét tárja fel az *affectio* (*affection*), ami együtt jár a *passio* kifejezéssel. Itt egyik sem a szenvedélyt vagy a szenvedést jelenti, hanem a szeretet „megtörténtét”. A szeretetben általában aktívan tevékenykedünk, de olykor váratlanul megérinthet, megigézhet, rabul ejtethet, szerelemre gyűjthet. Ezért írja a hatvanéves Goethe: „A szerelem olyan szenvedély, szenvedés... amit az embernek akkor is el kell fogadnia, ha nem akarja”.

Az egzisztenciánk lényegét érinti az egész embert elkötelező szeretet, a *dilectio*. Ez a szeretet magasabb, átgondoltabb formája (*dis-legere* szétválaszt), amely megkülönböztet, kiemeli az értékesebbet és azt nagyra becsüli. A *dilectio* az emberi szeretet személyes és szellemi jellegének minősítésére alkalmas. A *caritas* szót már Cicero is használta a szellemi javak értékelésére. Mellékneve a „*carus*”, drága, — az, amiért nagy árat kell fizetnünk. A kettős jelentés összefüggésén lehet elmélkedni: A szeretett személyért olykor nagy árat kell adnunk; vagyis ami nekünk emberileg sokba kerül, azt nagyon szeretjük. Máskor a *carus* értelme azzal a kérdéssel konfrontál, hogy a szeretett személy alkalmi jelenség-e számomra, vagy képes vagyok-e érte komoly áldozatot hozni? Ebben a közelítésben a *caritas rámutat a szeretet „lényegi magvára”*: az önkéntes, az érdek nélküli áldozatra, a kiárasztó szeretetre. Ezért kiemelt értelemben az Isten neve *Caritas*. És itt rögtön felmerül a gyakori kérdés: Bár jól tudjuk, hogy Istent szeretnünk kell, de egyáltalán képes-e erre az ember, amikor Ő annyira meghaladja érzésvilágunkat? Éppen a *caritas* szó nem tartalmaz semmi szentimentálisit, még csak felfokozott érzelmet sem, hanem olyan tiszta értékelés, akarati készség, amivel kialakíthatjuk istenkapcsolatunkat. Akik akaratilag teljesen átadták magukat a *Caritas*nak, azokban megérlelődik és szétárad a szeretet minden egyéb formája. Szalézi Szent Ferenc ezért nevezhette az istenszeretetről szóló nagy művét így: *Traité de l'amour de Dieu*. Ez az „*amour*” minden emberi dimenziót átjáró szeretetet jelent, a szellem elragadottságát, amely a testet, az érzékeket is lángra lobbantja.

A klasszikus görög nyelv is gazdag a szeretetszavakban. Ezeket a szavakat kultúránk kiemelte és önállóan továbbfejlesztette. A görög *erosz* jelentése sok dimenziójú: A testi szépség láttára felgyulladt érzelmeket, a részegség isteni mámorát, és az isteni szépség látásának felemelő erejét Platon egyaránt *erosz*-nak nevezi. Szophoklésznél a szenvedélyes örömet is jelenti. Ő hozta be a szeretet és öröm lényegi összefüggését a nyelvhasználatba. A *filiá*-t általában barátságának nevezik. Ennél többet jelent: az embertársi, a közösségi érzést, nemcsak a baráti, hanem a házastársi kapcsolatot is. Antigoné híres jelszavát: „Nem gyűlölre, hanem szeretetre születtem!” — a filein igével írja Szophoklész. Az *agapé*-t a bibliai görög nyelv töltötte fel jelentéssel. Karl Barth véleménye szerint a *Septuaginta* fordítói, majd az Újszövetség írói azért alkalmazták, mert határozatlan jelentésű, szintelen szó volt és az egyszerű emberek jól ismerték (vö. *Kirchliche Dogmatik*, IV. Zürich, 1955. 836). Az Újszövetségben még előforduló *sztorgé* a családi szeretet, a *filantropia* (Róm 12,10; 1 Tesz 4,9) az általános emberszeretetet, a *filadelfia* (Tit 3,4) pedig a testvéri szeretetet jelenti. Ahol a Szentírás a szeretet abszolút jellegét hangsúlyozza, mindig *agapé* használ „A szeretetben nincs félelem, a tökéletes szeretet kizárja a félelmet, aki tehát fél, annak szeretete tökéletlen” (1 Jn 4,18).

A ma annyira használatos *sex*, *sexus* szó az antik szeretet-szótárból hiányzik. Aki ismeri Arisztophanész vagy Plautus műveit, az tudja, hogy itt taburól

szó sem lehet. Rollo May amerikai antropológus írja: „A mi fülünknek idegen, hogy a latinok és a görögök mennyire nem beszélnek szexusról. Azért nem, mert őket az amor és az erosz érdekelte. Mindebből arra a következtetésre jutunk, hogy korunkban az erosz elől menekülünk és menekülünk szekerébe a szexet fogtuk be” (Love and Will, New York, 1969. 73. 65).

A mai angol és francia nyelvben a latin szeretetszavak tovább élnek: *Amour, dilection, charity, charité, affection*. Az angol nyelvhasználatban számos finom megkülönböztetésre bukkanhatunk. C. S. Lewis leírja, hogy egy diákok az iskolában megszüdtak azért, mert a földi eperről azt mondta: I love them (*like* helyett). Ha azonban éppen kedvenc ételéről volt szó, amit „szenvédélyesen szeret”, akkor kifejezése találó volt. A *to like*-ot akkor használják, ha valamit kedvelnek, megnyerőnek találják. A *to love* kifejezés már a szeretet elkötelezettségét, az igazi személyes szeretetet jelenti. Ezt a megkülönböztetést fejezi ki a mondás: *I like him, but I do not love him!* — Kedvelem, de nem szeretem!

Egy másik érdekes összefüggés van a *like* — kedvelni, és *likeness* — hasonlóság szavak között. Bár egyesek szerint a két szó különbözőtől ered, viszont egy alapos angol értelmező szótár arra utal, hogy már az *amare* szónak is van kapcsolata az azonosság tőszavával, ami megfelel a görög *hama*, a latin *similis* és az angol *same* kifejezésnek (vö. C. S. Lewis, — Ch. Short: Latin Dictionary, Oxford, 1958. 107). A szeretet és a hasonlóság nyelvi szomszédsága azt a jelentésemel tudatosítja bennünk, hogy a szeretet magába foglalja a szeretőt és a szeretettet, egymáshoz hasonlítja, rendezi, harmóniába hozza. Általánosítva: senki sem szerethetne semmit vagy senkit, ha világunk nem olyan valóság volna, ahol lépten-nyomon megtapasztaljuk a dolgok egységes mivoltát és közös eredetét. Minden létező eredendően rokon és ezért valóságosan illenek egymáshoz, megfelelnek egymásnak. Mindannyian — minden különösebb tudatosítás nélkül — abban a bizonyosságban élünk, hogy szeretetünknek nemcsak a gyümölcse az egység, hanem az egységet már eleve feltételezi. Úgy, amint Paul Tillich a szeretet meghatározásába felvette: „A szeretet nem annyira az idegenek egyesülése, hanem inkább az egymástól elidegenedettek újraegyesülése. Mert az elidegenedés már feltételez egy eredendő közös emberi egységet” (Love, Power, Justice, New York, 1954. 25).

Az angol nyelvhasználat a bort szerető emberről azt mondja: *fond of vine*; a szerető tekintetét pedig: *fond of look*. A nyelvi elemzés kiderítette, hogy a „fond” egy már eltűnt igének a múlt idejű szenvedő igeneve, ami régen annyit jelentett, hogy elbájoslni, elvarázsolni (vö. C. Abel alapvető munkája: Der Begriff der Liebe, Berlin, 1872. 17). Itt tehát ismét találkozunk az érzelmi elbűvöltséggel, a szeretet befogadó jellegével. Ide illik a német „ziehen” ige (vonz, húz) intenzívebb alakja: a „zücken” is. Az *Entzückung* (elragadtatás, önkivület) a szeretett személynek azt az állapotát jelenti, amikor az illetőt a szeretet ereje kiemeli, magához vonja, és ezzel önkivületbe, extázisba helyezi. Ez a jelentés megfelel a már elemzett latin *affectio*-nak, a megilletettségnek.

A francia az *affection* szó jelentését kiterjeszti és olyan átfogó kategóriát jelöl vele, amely a szeretet minden formáját összegezi. Az egyik értelmező szótár szerint az *amour* szó általában jelenti a szeretetet, az „*affection profonde*”-t; szorosabb értelemben pedig az erotikus szerelmet, a „*sentiment d'affection*”-t (Littre: Dictionnaire de la langue française, 1956).

Végül tekintsünk be az orosz nyelv szeretet-szótárába. A közhasználatú *ljubov, ljubovatyszja* szó annyit jelent, mint „szemmel szeretni”. Tehát olyan szeretetet jelöl, ami szemléletben, vízióban valósul meg. És ez emlékeztet arra, hogy Plátón mennyire hangsúlyozta, a szeretet tárgya csak a szépség lehet. Ezt veszi át Szent Agoston, amikor mondja: „Csak a szépet szeretjük. — Nem tudunk mást szeretni, csak a szépet!” (Vallomások 4,13). Ide kapcsolódik a régi tétel: Szép az, ami tetszik a látásnak. (Pulchrum est, quod visu placet.) Az igazi szeretet beleegyező szemlélettel szeret és nem akar feltétlenül minden áron „birtokolni”. A másik orosz szeretetszó egy mélyebb dimenziót tár fel. A nyelvelemzés figyelembe veszi a nyelvi tilalmakat, azaz, hogy a közhasználat egy fontosabb szót bizonyos összefüggésben alkalmaz és szinte „lehetetlennek” tűnik más kapcsolatra vonatkoztatni. Így például a reális rómaiaknak eszükbe sem jutott, hogy isteneik szerethetik az embereket —, rájuk soha nem is alkalmazták szeretetszavukat. Az orosz *blagoszty* szó viszont kizárólag az Isten emberek iránti szeretetét

jelentí. Ez a sajátos szó a szeretet teljességét jelzi, azt, amit a Szentírás mond: Szeretet az Isten!

Ha összefoglaljuk a számunkra ismerős nyelvek sokoldalú felvilágosításait, akkor a *szeretetről* összeáll bennünk egy kép:

— A szeretet egyszer olyasmí, amit tudatosan „gyakorlunk és cselekszünk”, más-kor viszont váratlanul tör ránk és mint valami varázslat, elragad, — olyan, ami „megesik” velünk.

— Egyrészt birtoklásra és élvezetre vágyó törekvés —, másrészt önfelédít átadás, ajándékozási magatartás, ami „nem keresi a magáét”.

— A vágyódás „tárgya” éppen úgy lehet az önerőnkéből elérhetetlen Isten, mint ahogy „tárgyai” az emberek: a kedvesünk, a barátunk, a gyermekünk és az az ismeretlen, akinek segítséget nyújtunk.

— Szerethetjük az élet javait: a sportot, a tudományt, a zenét és a bort.

— A szeretet olyan aktus, amit teljességben az Istennek tulajdonítunk, annyira, hogy Isten azonos a Szeretettel.

Ha a szeretetszavak ennyiféle közös vonást tárnak fel, akkor végül is megkérdezhetjük, hogy *mi a szeretet leglényege*? Előzetes sejtésünk van már arról, hogy a nevek nincsenek azonos valóságalap és háttér nélkül. És ha így áll a helyzet, akkor ezt a számtalan formában visszatérő azonosságot pontosabban akarjuk kifejezni.

A különböző válaszadási kísérletek közül Josef Pieper válasza ez:

A *szeretet: jónak nevezés, jóváhagyás, helyeslés* (Gutheissung). És ezt valóban „szó szerint” kell vennünk! Valakit szeretni, jónak elfogadni, jónak nevezni annyit jelent, mint felé fordulva ezt mondani (és ezt nagyon sokszor meg kell ismételní): Jó, hogy vagy! Jó, hogy a világon vagy! — Természetesen, nem egy semleges elméleti ítéletről van szó, sem pedig esetleges hízelgésről, — hanem *szavahihetőségünkre* hivatkozva —, a *jóváhagyás belső akarásunk őszinte és hiteles kinyilvánítása*. Egy ilyen kijelentés annyit mond: Elkötelezés valakiért, beleegyezés, igenlés, tetszés, dicséret, dicsőítés, sőt még dicsekvés is lehet érte és miatta. És bármilyen nagy is a fokozati különbség az egyszerű beleegyezés és a lelkendező dicséret között, ezek mégis mind beleférnek a szeretet bármelyik alakjába, aminek akarati megnyilvánítása: *Akarom, hogy légy!* — A szeretet tehát a jóakarásnak a módja. Az akarást azonban nem szabad összetévesztenünk az aktivizmussal, az állandó tenni akarással. Mert az ilyen aktivizmusban a megismerés is csupán a „szellemi munkát” jelentené és elhanyagolná az egyszerű szemléletet. A diszkurzív következtetés útján a megismerő még csak keresi azt, akit a szemlélődő már megtalált, neki már jelen van, csak szeret és tekintete rajta pihen. *A szerető szemléletnek* — az okozati gondolkodással szemben — már nincs „futurikus feszültsége, nem célzó vagy irányuló sehová, hanem igenlő beleegyezése annak, ami jelen van: *le consentement est sans futur* — írja Paul Ricoeur (Philosophie de la volonté I. Paris, 1963. 322). A már megvalósultat megerősíteni és helyeselni — a szeretetnek ezt a módját már Szent Tamás felismerte, amikor írja: „Az akarat nemcsak azt az aktust ismeri, hogy valamire törekedjen (vis appetitiva), hanem van egy másik tevékenysége is: *szereti azt, amit birtokol és örül neki*” (De Potentia 3,15). A szeretetnek ez a formája nemcsak a filozófiában, hanem a köznapí beszédben is ismeretes. Szent Jeromos latin zsol-tárfordításaiban az akkori nyugati szóhasználat szerint többször úgy fordít, hogy az Isten az embert „akarja”: „Kivezetett a szabadba, szabadulást hozott, mert „akart” engem (quoniam voluit me)” (Zsolt 17,20). — Ezt a gondolatot a beuroní bencések (a Jeruzsálemi Biblia német fordításában, Freiburg, 1968) találóan így adják vissza: „Mert szeret engem” (weil er mich liebt). Martin Buber ugyanebben a versben a szerelem erotikus hangját szólaltatja meg: „Kivezetett a szabadba, eloldotta kötelékeimet, mert kedvét lelte bennem” (denn er hat an mir Lust).

Amint a közvetlen szemlélet bizonyossága a gondolati tevékenység alapja és serkentője, úgy *a szeretet az akarat őszaktusa*, ami átjár minden tettet, akarást és döntést. „A szeretet nem csupán a természet szerint az akarat első aktusa, nemcsak belőle árad minden akarati megmozdulás, hanem *a szeretet olyan kiindulási elv*, amely állandóan áttüzesít és döntésre serkent” (Contra Gentiles 4,19). Ha igaz, hogy minden létező „lényegi magva” törekvő képessége, ha az emberi szellemi erők között uralkodó az akarat, akkor *a szeretet, mint az akarat ősténye, létezésünk forrása*, itt dől el, milyenné válunk. Ezért mondja Szent Ágoston:

Talis est quisque, qualis eius dilectio! — Mindenki olyan, amilyen a szeretete! (Ep. Johannis ad Parthos, 214. PL 42.228).

És most tegyük fel magunknak konkrétan a kérdést: *Mit is akarok én, amikor szeretek?*, amikor a másinak valamiképpen jelzem: Jó, hogy vagy! A leg-
elemibb az, hogy beleegyezem pusztá létezésébe: *Nincs semmi kifogásom ellened!* Es ez nem is olyan kis dolog. Főként akkor nehéz jó szándékkal kimondani, ha az illető nem kellemes családtag, szomszéd, lakótárs vagy munkatárs. — És a beleegyezési skála odáig fokozható: *Csodálatos dolog, hogy te létezel!* Tehát mindenekelőtt azt kívánom, hogy a másik éljen, — ha rajtam múlna, megajándékoznám a lét minden javával. A belső szándék, az *intenció* életerősítő és életadó erejét egyetértésben vallják a gondolkodók Szent Tamástól egészen Maurice Blondelig. „Az első az, amit a szerető akar, hogy a szeretett létezzék és éljen” — mondja sommásan Szent Tamás (STH 2—2.34.4). — „Az én, aki szeret, mindenekelőtt a te létezését akarja” — így jelzi a szeretet jóakaró kölcsönösségét Maurice Nédoncelle (Vers une philosophie de l'amour et de la personne, Paris, 1957. 15). — Behelyettesítve azonnal kitűnik, mit jelent ez: A szülő dönt, akarja-e a gyermek létezését vagy sem. A családtag felelős azért, hogy az öreget, beteget gondozza, ellássa és ezzel életét hosszabbítsa. És vannak egyének, sőt közösségek, akik lemondanak saját javaikról, esetleg életüket is áldozzák, hogy a másinak élete legyen, minél több legyen.

A további lépés az, hogy a szerető fél — amennyiben rajta múlik — tiltakozik egy olyan világ ellen, amelyből a szeretett személy hiányzik. A következő merész kijelentés Maurice Blondelé: „A szó teljes értelmében az nevezhető szeretetnek, ami léte ad! (Exigences philosophiques du Christianisme, Paris, 1950. 241). A hívő ember mindenek felett remél abban, hogy a szeretett személy fel-támad és örökké élni fog. Erre utal Gabriel Marcel: „Egy embert szeretni annyit jelent, mint azt mondani neki, nem fogsz meghalni!” (Geheimnis des Seins, Wien, 1952. 472). Ilyen kijelentést joggal és teljes értelemben az *tehet*, aki szereti az embert és egyben ura az életnek és a halálnak.

Az eddigi következtetésekből két dolog válik világossá:

— Először is, „a *legnagyobb*, amit egy dolog *tehet*, hogy ugyanis *létezik!*” — írja Étienne Gilson (L'Existentialisme est un humanisme, Paris, 1946. 18). Azt viszont tudjuk, hogy a létezés végül is az élet urának szeretetével lehet osztályrészünk.

— A másik felismerés, hogy *minden szeretet-intenció valamiképp teremtés*. „A teremtettség pedig igent mondás a szeretetre!” — mondja Georg Simmel. — Van, akinek még ez a logikai sor sem világos, de az igazán szeretni tudóra a tények kényszerítő erejével hat. Mert aki szeret, az tudja, hogy a másik elfogadásának a legegyszerűbb helyeslése is üres térbe futna, ha nem volna jelen mindenütt a Teremtő Erő, amiben az ember csak részt vesz, együttműködik vele, amikor szeret. Irreális gondolat lenne pusztán embernek tulajdonítani ezt a teremtő erőt, ha még olyan szenvedélyesen szerető, vagy önmagát hősiiesen feláldozó egyénről is van szó. — *A teremtés tényében* — minden emberi szeretetet megelőzően —, *először Isten mondja ki alkotó módon: „Akarom, hogy légy, mert az jó! Nagyon jó, hogy létezel!”* (vö. Ter 1,31).

És a mi első szeretetmoccanásunk már öntudatlanul is a válasz, az elismerés és a hála jele. Szeretetünk öntudatos kibontakozásával mindinkább tágítjuk a közvetlenül megtapasztalt életadó szeretet körét a mindig nagyobb felé. Minél jobban szeretünk, annál kielégíthetlenebbül éhezünk a teremtő erőt. Így lesz minden szeretet az isteni teremtés jóváhagyása és ismételt végrehajtása. Ezért, ahol jó és boldogító dolgokról van szó, mindig több történik, mint a szeretet utánzása, utána mondogatása. Emberi szeretetünk tevékeny és mindinkább tudatos beteljesítése annak, amit a teremtésben elindított az, aki Önmaga a Szeretet.